

РОЛЬ ЧИТАЧА В СИСТЕМІ АВТОРСЬКИХ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Томусяк А. О.

*кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Автор художнього тексту досягає ефекту прагматичного впливу на читача шляхом комплексної взаємодії всіх елементів набору його зображально-виражальних засобів, з одного боку, і взаємодії письменника й читача, з іншого, що, в свою чергу, передбачає механізм декодування адресатом усіх можливих експліцитних й імпліцитних смислів, які є складниками замислу митця. Саме текст як цілісне утворення з багаторівневою ієрархією й розмаїттям мовних одиниць репрезентує художньо-образне бачення письменником навколишнього світу, мовленнєво-творчий потенціал митця, «первинного суб'єкта художнього пізнання й трансформації реального світу в світ образний», оскільки саме митець – «первинна чи абсолютна текстотвірна категорія будь-якого тексту (зокрема художнього), що зумовлює конкретику його знакової структури і скеровує сприйняття образної системи...» [2, с. 16]. Від таланту письменника, його творчої індивідуальності, знання мовної системи як матеріалу творчого процесу залежить результат його комунікативно-творчих стратегій, реалізація його комунікативних інтенцій, авторської ідеї, адресованої читачеві. Читач є споживачем авторського художнього продукту, «дієвим учасником інтерпретації» [3, с. 4], на який здійснюється естетичний вплив. «У художньому тексті ... запрограмований суб'єктом мовлення вплив – прагматична настанова, завжди має естетичний характер. Мета автора-письменника – досягнути читацького співпереживання і розуміння, створити емоційний та інтелектуальний контакт, інтерактивну платформу для співпраці. Кінцева прагматична функція художнього тексту передбачає залучення читача до системи авторських естетичних цінностей, переконання у правильності його позицій», – зауважує І. А. Бехта [2, с. 84].

Від читача, його культури, освіченості залежить повнота й глибина сприйняття художнього твору, розуміння підтексту, прихованого, невисловленого смислу.

У мові закладені широкі можливості варіювання синтаксичних структур, варіантні і художні способи структурування висловлень, які відтворюють однаковий фрагмент дійсності, але сутність експресивного синтаксису – надати формально-семантичній структурі речення нового комунікативного змісту, по-новому, «художньо» змоделювати, відтворити дійсність через призму авторського Я, через систему образних асоціацій і схем, що відображають індивідуальний світогляд автора, створюють особливу мовну експресію, підпорядковану реалізації філософсько-естетичної концепції письменника.

Кожна конситуація характеризується своїм арсеналом мовних засобів із певними мовностилістичними доміантами. Розглянемо механізм взаємодії елементів системи експресивних виражальних засобів художнього тексту на прикладі одного з найбільш яскравих представників американської літератури сьогодення – Ентоні Дорра, лауреата багатьох престижних літературних премій, автора дивовижного, захопливого роману «Все те незрима світло», що, зокрема, отримав Пулітцерівську премію. В основі сюжету – події Другої світової війни.

Для прикладу візьмемо статичний опис обстановки, що характеризується фіксацією зорових спостережень, а відтак рематичними доміантами у таких контекстах є номінативно-предметні компоненти:

Five streets to the north, a whitehaired eighteen-year-old German private named Werner Pfennig wakes to a faint staccato hum. Little more than a purr. Flies tapping at a far-off windowpane.

Where is he? The sweet, slight chemical scent of gum oil; the raw wood of newly constructed shell crates; the mothballed odor of old bedspreads—he's in the hotel. Of course. L'hôtel des Abeilles, the Hotel of Bees.

Still night. Still early.

From the direction of the sea come whistles and booms; flak is going up [4, с. 1].

Перед читачем – опис пробудження від сну молодого німецького солдата Вернера у французькому готелі «Бджолиний дім».

Спокій обстановки, незважаючи на далекий гуркіт зенітної артилерії, відтворює спектр підібраних синтаксичних побудов: у позиційній структурі речень-висловлень здебільшого відсутні дієслівні предикати, акцент припадає на субстантивні (*purr, flies, scent, odor, night*) та ад'єктивні (*white-haired, eighteen-year-old, far-off, sweet, slightly chemical, raw, mothballed*) компоненти, здебільшого актуалізовані автором, адже для таких номінативних структур узвичаєною є функція статичних описів; короткі односкладні іменні речення (*Still night. Still early*), парцеляція, питальне речення, яке має прогнозуєчий характер і спрямоване персонажем до самого себе, активізує увагу читача, зацікавлює його, надає описові ефекту інтимізації, довіри, а також задає необхідного для опису ритму. Всі дібрані мовні засоби вносять у контекст ефект експресії, художньої образності, передають психічний стан учасників конситуації, фіксують їх враження, настрої, емоції, реакції на описуване.

Наведений уривок тексту ілюструє також взаємодію, співтворчість у текстовій комунікації автора і читача, оскільки читач сприймає написане, отримує естетичну насолоду, співпереживає разом з автором чи його героями, домислює неказане, тобто, безперечно, є «активним учасником текстової комунікації», автор твору постійно мусить інтригувати його, зацікавлювати, переконувати тощо, а читач «повинен» правильно розуміти суб'єкта мовлення, висловлене і невисловлене, наміри мовця і його ставлення до описуваного. Безперечно, вичерпного, єдино правильного трактування художнього тексту бути не може, оскільки кожному творові мистецтва властива множинність смислів, багатоплановість. Можливість різних інтерпретацій зумовлена особливістю інформації, закладеної у художньому творі. Ця інформація не є тільки предметно-логічною: художній текст містить інформацію іншого плану, не виражену експліцитно, – інформацію естетичну, емоційну, адже він не тільки описує факти об'єктивної дійсності, але й виражає ставлення до дійсності. Саме наявність цієї імпліцитної інформації й уможливорює співтворчість з читачем.

Отже, вибір автором тих чи інших експресивних засобів залежить від багатьох чинників: мовної особистості письменника, його мотивів, значення для нього комунікативного завдання, його

ставлення до описуваного, характеру консітуації, уявного ставлення до читача, комунікативної компетенції учасників текстової комунікації та ін. Варто наголосити, що «сприйняття художнього тексту є кінцевою фазою взаємодії в системі *автор↔ текст↔ читач*, водночас художнє сприйняття читача контролює автор-письменник» [2, с. 86], хоча, безперечно, читач має право на індивідуальну, свою інтерпретацію, декодування прочитаного. Адресат художнього тексту не є пасивним споживачем «творчого продукту», він по-своєму сприймає повідомлення, пряме чи приховане, виводить логічно-сміслові зв'язки між описаними консітуаціями, по-своєму розмірковує і домислює невисловлене. «Читачі є джерелом інтерпретативного розмаїття, бо кожен з них привносить у нарацію відмітний набір досвіду й художньо-естетичних сподівань. Адресат, який визначається авторськими наративними стратегіями, є важливим компонентом у з'ясуванні модусу самого автора-наратора», – слушно зауважує І. А. Бехта, дослідник авторського експериментаторства в англійській прозі ХХ століття [Там само, с. 91]. Саме від читача, його комунікативної компетенції залежить сила впливу від прочитаного («перлюкутивний ефект» за Дж. Остіном), його реагування на твір. У свідомості читача відбувається переаранжування елементів тексту, наповнення їх новими смислами, з яких складається те кінцеве глибинне значення, яке називають підтекстом. Ш. Баллі, аналізуючи мовлення як соціальне явище, зазначав, що воно «може виразити з усього духовного світу індивіда лише те, що доступне розумінню інших... і з допомогою таких виражальних засобів, які зрозумілі іншим людям» [1, с. 23].

Талант митця саме у тому, щоб силою художнього слова, синтаксичної форми впливати на читача, збуджувати його різноманітну уяву, думки, почуття, сприяти дотворюванню художнього змісту, пробуджувати його емоції. І природним є те, що нові, свіжі переживання завжди спираються на досвід читача.

Список використаних джерел:

1. Баллі Ш. Французская стилистика. Пер. с фр. К. А. Долинина; под ред. Е. Г. Эткинда; вступ. ст. Р. А. Будагова / Шарль Балли. – М.: Изд-во иностр. лит., 1961. – 394 с.

2. Бехта І. А. Авторське експериментаторство в англомовній прозі ХХ століття / І. А. Бехта. – Львів : ПАІС, 2013. – 268 с.
 3. Еко У. Роль читача : дослідження з семіотики текстів / У. Еко; [пер. з англ. М. Гірняк]. – Львів : Літопис, 2004. – 384 с.
 4. Doerr A. All the Light We Cannot See / Anthony Doerr. – Scribner (United States), 2014. – 531 p.
-